

V vseh treh kulturah se kaže njegov interes, ki je enako posvečen literaturi kakor življenju, ki z enako ljubeznijo obsega znane prvoboritelje kakor skromne delavce na teh poljih. Zato naleti človek v teh «skromnih vencih», ki jih je spletel vsem trem kulturam, včasih tudi na kako manj znano cvetko. Oboje pa zna opisovati Wendel z njemu lastno spretnostjo. Tako bere človek z enakim zanimanjem njegove članke o Lichtenbergu, Heineju, Marxu, Lasallu, Liliencronu in Kerru, ki mu znane osebnosti kažejo v novi luči, kakor bere z zanimanjem o kakem dotlej neznanem Clootsu ali Stoltzeju. Enaka se človeku godi v francoskem oddelku, kjer se vrste Chénier, Napoleon, Ch. de Villers, Benj. Constant, Flaubert, Vallès, Barbusse, Edgar Reyle. Najbolj nas zanima seveda jugoslovanski oddelek. Na prvem mestu stoji v njem študija o zadnjem črnogorskem «gospodarju» Nikoli, bridka obsodba, v kateri se primerja kakemu «najbolj zlobnemu nemškemu zakonitemu despotu 18. stoletja»; kar je zgodovina že davno opravila, je posnel tukaj Wendel v poljudni obliki za širše kroge: razpršil je v nič legendarno gloriole, ki je obsevala tega patrijarhalično ožarjenega očeta svojih otrok. V članku «Anastasius Grün in Jugoslovani» opozarja na konflikt, v katerega je zablodil ta nemški doktrinarec in gospod pred nastajajočo meščansko revolucijo med svojimi podaniki, ki je ni razumel. Na «Petru Preradoviću» ilustrira razvoj iz domačega nacionizma preko vseslovanstva v mistično prepojeni univerzalni kozmopolitizem in dobro poudari, katere strune Preradovićeve še danes Hrvatom umljivo in živo doné. «Milica Stojadinović» in «Draga Dejanović» sta dva preprosta literarna portreta, ki sta dala Wendlu priliko, da je narisal in ilustriral na teh dveh značilnih zastopnicah početke ženskega gibanja v Srbiji. «Anton Aškerc», zadnji članek v tej zbirki, pa nam kaže, kako fino je njegov pisec poleg vseh lepôt Aškercéve Muze doumel tudi njeno bojevitost. «Danes zavzema Aškerc svoje nesporno mesto v jugoslovanski literaturi kot prvi Slovenec, ki je v liriko prinesel prirodno svežost in krepke, moške zvoke, ki je osvojil polje za balado in romanco in v svoji poeziji brezobzirno kazal veliko socialno krivdo naše dobe.»

J. A. G.

**Pavel Kunaver: Po gorah in dolinah. I. Dijaška leta. 40 slik. V Ljubljani 1923. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 197 str.**

Naraščanje naše turistične literature mi je znamenje, da današnje pokolenje, ogoljufano in zbegano v temeljih svojega bitja, stremi v samoto planinskih vrhov in išče ozdravljenja na prsih pramatere. Oni redki, ki slutijo za hipnimi vtisi odblesk večnosti, se vračajo z dušami očiščenimi, sprejemljivimi za seme novih razodetij. Skrivna emanacija njihovega prerojenega bitja vabi seboj sorodne duše... Klicar na višavah je tudi Pavel Kunaver. Njegove strokovne knjige značijo dragoceno obogatitev te vrste slovstva. Težišče njegovega pomena pa vidim v praktičnem delovanju med turisti in skauti. Zato smo napeto pričakovali, kaj nam razodene o svojih osebnih doživetjih v naravi. V pričujočem zvezku nas pelje kot študent preko Šmarne gore, Sv. Katarine, Krima, polagoma vedno višje, sledimo mu po vseh pomembnejših vrhovih gorenjskega sektorja z radijem iz Ljubljane. Toda to so spomini, ne dnevnik, retrospektiva, ne doživetje. Vsaka stran knjige dá slutiti pisateljevo ljubezen do narave, — ne pa narave same. Seveda, za to slednje je potrebna oblikovalna zmožnost umetnika; njemu pa zdrkne beseda skozi nastavljeno mrežo in ostane mu mesto snovnosti shema brez kontur in brez sočnosti. Da bi se vsaj ognil tipične napake slabega opisovanja, kopičenja opisovalnih adjektivov. Številnih prestopkov zoper Breznikov kodeks bi mu niti tako zelo ne zameril, če bi umetniško oblikovanje opravičevalo stilistično salopnost. Škoda prostora tudi za citate banalnih



popevčie ene sorte, ki ji je Funtkova kritika vzela zadnjo *raison d'être*. Kdor pa ne išče beletristične gurmadije, mu bo knjiga kljub temu dragocena, ako si želi ob njej obujati spomine na lastna potovanja v onih krajih; kdor še ne pozna planin, mu knjiga dá vsaj slutiti njihovo veličastnost; med mladino posebno pa bo knjiga brez dvoma nabirala nasledovalce in če se ji le ta namen posreči, je njena eksistenca opravičena. To upanje opravičuje tudi okusna oprema in 40 uspešnih fotografičnih posnetkov. Stremečemu založništvu le svetujemo, da nas nikar ne odbija s tako pomanjkljivostjo korektur.

Dr. Ludvik Grobelnik.

Jan Máchal: *Slovanské literatury*, I. díl. (Novočeská biblioteka. Vydávaná nákladem «Nár. musea». Číslo XXXVI. V Praze 1922.)

Profesor slovanskih literatur na praški univerzi dr. Jan Máchal se je lotil dela, ki smo ga že dolgo pogrešali in ga bomo zato vsi z veseljem pozdravili. Podati nam hoče zgodovino slovanskih literatur, in sicer si je izbral pri tem srednjo pot: ne predolgo in ne prekratko, tako da bomo dobili primerno priročno knjigo, ki nam bo služila za praktično informacijo, obenem pa bo s svojim pregledom uvajala začetnike na univerzi v natančnejši študij posameznih poglavij. Pisatelj nam je poleg drugih spisov znan po knjigi «Slovansko bajeslovje», in je bil vsled svojega obširnega razgleda po slovanskih literaturah gotovo poklican, da napiše to delo. Že način sestave in pripovedovanja nam kaže učenjaka, ki ume tudi preprostejšemu čitatelju podati jasno snov. Poskus, podati pregled slovanskih literatur v skupnosti, ni nov; lotil se ga je že pred sto leti idealni Šafařík, ki je dobro čutil, kaj je predvsem potrebno novoprobujajočemu se slovanstvu. (*Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. 1826.) Slovenski del za to zbirko je napisal naš Čop, a izšel je šele mnogo pozneje (1864.), tako da se Šafaříkov načrt ni uresničil. Dela sta se pozneje lotila slovanska literarna zgodovinarja, ruski profesor Aleksander Pypin in poljski profesor Spasowicz, ki sta leta 1865. podala kratek pregled, pozneje, leta 1874. do 1881., pa obširno delo «Zgodovina slovanskih literatur», ki nam je vkljub zastarelosti in raznim zmotam služila doslej kot nekaj splošno informativen vir. Znana je tudi Karaskova «*Slawische Literaturgeschichte*», *Göschensammlung*. V veliki enciklopediji «*Die Kultur der Gegenwart*» smo dobili tik pred vojno dobre preglede posameznih slovanskih literatur od naših najboljših literarnih zgodovinarjev: Veselovskij je napisal ruski del, Brückner poljski, Máchal češki, Murko jugoslovanski, Jagić pa pregled slovanskih jezikov. Leta 1911. je izdal Karel Dietrich, profesor na lipski univerzi, «*Die osteuropäischen Literaturen, in ihren Hauptströmungen dargestellt*», kjer govori o naših slovanskih literaturah; delu se pozna, da pisatelj ni temeljito obvladal tvarine. Leta 1912. je izšel v Laichterjevem zborniku «*Slovanstvo*» od prof. Máchala «*Obzor literatur slovanskih*», kjer so podane slovanske literature v glavnih potezah. In tako nam hoče podati praška slavistična šola ob stoletnici slavistike z novim Máchalovim delom nekaj zaključek našega literarnega razvoja od prvih začetkov do današnje moderne dobe. Poleg Niederlovega «*Slovanskega sveta*» in «*Slovanskih starožitnosti*» bo Máchalova knjiga izpolnila svojo nalogo ne le v našem učenem slovanskem svetu, ampak tudi na polju praktičnega slovanoznanstva. Kakor je bilo važno za nas, da smo si v prevodu osvojili Niederlov «*Slovanski svet*», tako bo primerno, da si osvojimo tudi Máchalove «*Slovanske literature*». Naša «*Slov. Matica*» je svoj čas z zbirko «*Slovanstvo*» hotela podati nekaj zgodovinski in kulturni pregled slovanskih narodov. Načrt se ni izvršil. Ne bo napačno, če



✕

✕

bi se v tem oziru ravnala po zgledu «Češke Matice». Tudi «Č. M.» je opešala, ko je Akademija prevzela večino njenih prejšnjih nalog, ki jih je tako marljivo vršila s svojo staročeško in mladočeško biblioteko. Z Máchalovim delom je zopet stopila na svojo pravo pot, da popularizira slovnanost in sploh znanosti med češkim narodom.

O svojem načrtu govori pisatelj sam v predgovoru: «Na seji kuratorija Češke Matice je bilo sklenjeno, izdajati priročne knjige iz raznih strok znanosti in sem bil pozvan, naj napišem knjigo o slovanskih literaturah. Z ozirom na obsežno snov in na to, da hočem posvetiti največ prostora novodobni literaturi, sem razdelil svoje delo na tri dele: prvi podaja pregled slovanskih literatur od najstarejših dob do romantike, drugi bo posvečen romantizmu v slovanskih literaturah, tretji bo obsegal realizem in moderne umetniške smeri.» Nadalje govori pisatelj o načinu, kako nam hoče podajati zgodovino slovanskih literatur. Pypin in Spasowicz sta podala literaturo vsakega naroda v celoti. Máchal nam podaja vzporedno literature posameznih dob, kar se mu zdi mnogo bolje. Pisatelj pravi: «Vsaka prosvetna evropska smer je imela svoj poseben značaj, prinesla je nove življe v kulturo, vedo in umetnost in se je na svoj način izražala tudi v literaturi. Ker so se te smeri dotaknile več ali manj vseh Slovanov, se mi zdi, da se pri tej razdelitvi najbolje pokaže, kakšno literarno delavnost so razvili posamezni slovanski narodi, ko so sprejemali velike kulturne ideje, ki so vplivale nanje: obenem se pokaže tudi to, kaj so sami prinesli v svetovno literaturo.» Naravno je, da je moral biti pisatelj posebno v tem prvem delu zelo kratek. Knjiga obsega 320 strani in podaja vse slovanske literature do leta 1800. Literarna zgodovina zani ni samo popisovanje knjig in pisateljev, ampak kos narodne zgodovine, del duševne narodne kulture in razvoj borb za ideale. V «Uvodu» nam podaja kratek pregled slovanskih narodov do prvih literarnih začetkov. Nato pridejo prvi cerkveni literarni začetki, ki so prav primerno spopolnjeni z dvema poglavjema o apokrifski literaturi in o srednjeveških romantičnih snoveh. Drugi del obdeluje slovansko narodno epiko, ki se je najlepše razvijala ravno koncem srednjega veka. Tretji del tvori reformacija, verski boji, humanizem in renesansa: prvi na čelu stopajo Čehi, drugi naši Dubrovčani, za njimi pridejo Poljaki in drugi. Četrty del nam podaja dobo racionalizma. Tu so prvi Poljaki, kot najbližji Francozom, za njimi Rusi itd. — Slovenci smo povsod obdelani posebej. Ker doslej še sami o sebi nismo napisali dobre literarne zgodovine in nam manjka še dobrih monografij o naših najboljših možeh (n. pr. Trubarju, Zoisu itd.), je naravno, da je drugim težko podajati dobre preglede o nas. Zato je škoda, da je v knjigi n. pr. Trubarjev nemški citat o vzgoji iz leta 1567., ko je isto povedal slovenski že leta 1555. Tudi njegov jezik ni narečje iz ljubljanske okolice, ampak dolenjščina; čistega ljudskega jezika pa ni mogel rabiti, ker ga že ali še ni bilo. Sicer je poglavje o naši reformaciji lepo izneseno, posebno njen jugoslovanski značaj in slovanska zavest. V protireformaciji mi sami še nismo prav označili glavnih predstavitev — zato je tem težje vse prav podati v kratkem pregledu. Isto velja glede prosvetljene dobe. Pohlin ni bil samo na Dunaju, ampak tudi v Ljubljani in njegova osebna šola je bila še najvažnejša. Pri Kumerdeju je treba, predvsem poudariti organizacijo narodne šole. — Koncem vseh poglavij navaja pisatelj glavno literaturo, s čimer bo ustregel vsem, ki se bodo ozirali na njegovo priročno knjigo. V zaključni besedi podaja nekaj lepih misli o našem skupnem razvoju in kulturnih zvezah med posameznimi slovanskimi narodi. Razdeljeni med dva kulturna sveta smo se zibali med orientom in zapadom in ustvarjali tudi v najtežjih časih iz svojih

Trubar

Pohlin

Kumerd



lastnih sil. Sprejemali smo evropsko kulturo — a ob času najhujšega suženjstva so ustvarjali vzhodni deli slovanstva najlepšo narodno epiko. Pokazali smo tudi posebno stran slovanske duše v borbi za krščanstvo, humaniteto, demokratizem. A naša prava doba je prišla šele z novim stoletjem. O tem bo govorila druga knjiga.

Dr. I. L.

O Šerkovi kritiki mojega pojmovanja človeškega spoznavanja. Prof. Šerko prihaja v svoji kritiki moje knjige «Znanost in vera» do zaključka, da so pota, po katerih hodim, «napačna» in da je moj «sistem s spoznavnokritičnega stališča nevzdržljiv» (Lj. Zvon, 1923., str. 582 do 585). Sledeče vrste imajo namen, pokazati, ali in v koliki meri je po mojem prepričanju avtor ta svoj zaključek tudi efektivno dokazal.

Avtorjeva kritika prvič že formalno ne zadošča temu, kar moramo zahtevati od strokovne kritike, zato ne, ker na glavnih točkah ne podaja adekvatno moje doktrine. Naj osvetlijo to na kratko samo tri, štiri točke. Avtor trdi (str. 582 s), da opiram možnost in dejstvo spoznavanja na dejstvo brezdvomne realnosti duševnih pojavov. Tega pa nisem storil nikjer in je avtor tu zamenjal mojo tezo, da je samo tzv. «notranje zaznavanje» tako spoznavanje, pri katerem se krije njega «psihološka podlaga» z njegovim «objektom», s povsem drugim vprašanjem, kateri kriteriji ločijo (to in drugo) spoznavanje — od «zmote». Drugič trdi avtor, da razlikujem na miselnem deju (na pristnosti ali nepristnosti misli) kvalitativno in kvantitativno komponento, pri čemer dojemamo s prvo od miselne vsebine samo predočevano kvalitativno, z drugo pa od miselne vsebine samo predočevano kvantitativno stran pristojnega dejstva. Ugotavljam, da bi tako interpretacijo še dopuščala kvečemu izvestna mesta v mojem «Sistemu I.». Nobenega dvoma pa v tem oziru ne dopušča moja knjiga «Znanost in vera», katero vendar avtor recenzira in v kateri nasprotno zavzemam stališče, da sestoji pač miselna vsebina iz kvalitativne in kvantitativne pakomponente, da pa stoji miselni dej vprav kot dojemalna komponenta že načelno izven tega nasprotja. To svojo postavko sem v knjigi uporabil celo kot poseben argument proti tradicijski evidenčni teoriji in pa proti tradicijskemu razlikovanju med («maksimalnim») prepričanjem in «domnevanjem», katere razlike ne smatram za dejno, temveč samo za vsebinsko miselno razliko. Ta netočnost pa je tem usodnejša za avtorjevo kritiko samo, ker stoji vprav ono nasprotno moje naziranje v najtesnejšem stiku z mojim pojmovanjem spoznavanja in sem samo z njim utemeljil, da so tudi najizvestnejša prepričanja lahko «zmote», tudi najbledejša domnevanja pa — spoznavanja. Tretjič trdi avtor, da razlikujem na miselnem kompleksu še «prepričanje» kot posebno, in sicer kot «dojemalno» kvantitativno komponento miselnega deja. Ugotavljam, da sem vprav v knjigi, ki jo avtor ocenjuje, «prepričanje» kot posebno miselno komponento istovetil že z miselno pristnostjo, s pristnim miselnim dejem in mitorej izraz «misel s prepričanjem» pomenja isto kot izraz «pristna misel». Avtor je tudi tu lahko imel v mislih kvečemu neka še nejasna mesta v «Sistemu I.», nikakor pa ne knjige, ki jo ocenjuje in v kateri sem, kakor že rečeno, celo ono drugo razliko med izvestnim prepričanjem in domnevanjem določil kot zgolj vsebinsko miselno razliko. Četrtrič pa naj bo primeroma še omenjeno, da avtor povsod tam, kjer navaja v referativnem delu svoje kritike kake nove moje komponente, pričanja z izrazi, kakor: «Da se izogne tej težkoči, uvede Veber v svoj sistem pojem kvantitete dejstev...» (str. 583), «Da se izogne tej konsekvenci, gre Veber še en korak dalje» (str. 584), «Da reši svoj sistem, je storil Veber... še zadnji korak...» (str. 585). Napram temu ugotavljam, da